

בס"ד

חינוך לאור הפרשה

פרשת וישב - חנוכה

שתהא שזהבת צולפה מאליה...

גיליון מס' 76

הרב יהונתן דדון

yd0527606276@gmail.com

חינוך לאור הפרשה/וישב - חנוכה שתהא שלהבת עולה מאליה...

אגדת עם מספרת על הרוח והשמש שהתחרו ביניהן, כוחו של מי רב יותר. הוחלט לנסות את כוחן על כובעו של ברנש מזדמן. מי שיצליח להסיר את כובעו של האיש, הוא יהיה המנצח.

יצאה הרוח ונשבה נשיבה קלילה לכיוון כובעו של האיש, משחש ההלך ברוח הנושבת מיהר להדק את כובעו לראשו, כך שלא יוכל ליפול ברוח מצויה. ראתה הרוח והגבירה את עוצמת המשב, בשריקה עזה יצאה הרוח מתוך מטרה להוריד את הכובע. אולם, ככל שהגבירה את עוצמתה, כך גברה אחיזתו של האיש בכובע. עוד פעמים מספר ניסתה הרוח את כוחה, כמעט שהעיפה את האיש בעוצמתה, אך את הכובע מראשו לא הצליחה להסיר.

כעת הגיע תורה של השמש. זו, הוציאה קרן חמימה ומלטפת, ליטפה את האיש, כמו מנסה להרגיעו כי חלפה עברה לה הסערה, והגיע הזמן להרפות מהכובע. האיש קלט את המסר והסיט את הכובע מעט לאחור, מרפה את אחיזתו. הוציאה השמש קרן נוספת מחממת, זיעה קלה החלה ניגרת ממצחו של האיש. השמש שידרה גל חום נוסף, נטל האיש את הכובע והסירו מראשו. השמש, בחום ששידרה, ניצחה את הרוח על כל עוצמתה בסופה ובסערה. ומכאן, אל הילדים היקרים שחינוכם מופקד בידינו.

לעיתים קולטים אנו בעיה אצל אחד הילדים, התנהגותו אינה נושאת חן בעינינו, הדרך בה הוא צועד נראית לנו שגויה. אין כל טעם לצאת למלחמה, ולהתחיל בהפגזה ישירה. זה לא יעבוד, הילד ירגיש מותקף, יתבצר בעמדתו, לא יסכים לשמוע, וימאן לקבל את דברינו.

נשאר איפוא את הארטיילריה הכבדה מונחת במקומה, לא כאן דירת הקרבות. הבה ניקח את הנשק בה השתמשה השמש – ה"חום". שדרו חמימות כלפיו, גלו אמפתיה, האזינו למצוקה, הקשיבו למשאלות. אם השדר יהיה כנה ואמיתי, לבו של הילד יפתח אליכם באהבה חוזרת, סביר להניח שהבעיה תיפתר מאליה. גם אם לא נפתרה הבעיה, החום והאהבה אותם תשדרו ללא תנאים, יפתחו פתח לקשר אמיתי שיעזור לכם ולילד לעלות על דרך המלך ולמצוא פתרון לבעיה מתוך הבנה ואהבה.

החום והאהבה שהשקעתם בילד אף אם לא יראו פירותיהם באופן מידי, ללא ספק אין מדובר בהשקעת שווא. ברבות הימים תיווכחו לדעת כי עמלכם לא היה לריק. הילדים יוכיחו את עצמם בעקבות החום והאהבה ששודרה להם.

שאל פעם אחד מבעלי המוסר על הנאמר בשיר השירים: "כי עזה כמוות אהבה", מדוע בחר שלמה המלך להגדיר את עוצמתה של האהבה כשוות ערך אל המוות? כלום אין דימויים רכים ונעימים יותר? מהו איפוא המשותף בין האהבה לבין המוות? וכך השיב: כשם שאיש אינו יכול לעמוד אל מול המוות, אף אם יהיה הגיבור הגדול ביותר, המוות יגבר. כך אין מי שיוותר אדיש מול האהבה, כי רב כוחה של אהבה להמיס כל לב. באם ניגש לילדינו בגישה כזו, מתוך חום ואהבה, אכן נזכה לראות פירות בטווח הקצר והארוך גם יחד.

*

בפרשת השבוע מביא רש"י את דברי הגמרא (סוטה ל"ו ע"ב): איך ניצל יוסף מהניסיון הרוחני הקשה של אשת פוטיפר: **"באותה שעה באה דמות דיוקנו של אביו יעקב ונראתה לו בחלון"**. הורים ומחנכים, ישימו נא זאת על לוח ליבם: כדי שדמותנו תלווה את ילדינו ותלמידינו בשעות משבר או ניסיון, עלינו לעטוף אותם

מצעירותם בכתנות פסים מחממת, כפי שהעידה התורה על יעקב
אבינו: "וישראל אהב את יוסף מכל בניו כי בן זקונים הוא לו ועשה לו
כתנות פסים". נכון שחז"ל לימדו אותנו שלא ישנה אדם בין הבנים,
כפי שעשה יעקב. יש שטעו לפרש כי עדיף לא לעטוף את הילד
בכלל בכתנות פסים. אך לא היא. חז"ל ציוו עלינו: אדרבה, עטפו את
כל הילדים והתלמידים בכתנות חמימה, אשר תלווה אותם בכל
אשר ילכו. כתנות פסים היא רק ביטוי ליחס קרוב וחם בין הורים
לילדיהם. הורים רבים מחפשים נוסחת קסם: כיצד נוכל להבטיח
שהבן שלנו לא ימעד בעולמנו אפוף הניסיונות והפיתויים?
לצערנו, אין "תעודת ביטוח". אך נוכל לנסות ע"י הקשר החם להיות
נוכחים בזמן ההתלבטות, להשפיע ולהדריך – וגם אם לא הצלחנו,
נוכל לעזור לתקן. ככל שישכילו ההורים ליצור אווירה של קרבה
אמיתית בינם לבין צאצאיהם הצעירים – אשר אינה מותנית במעשים
חיצוניים – אזי כאשר ייקלעו הילד/ה לסיטואציה קשה – ואפילו אם
כבר נכשלו חלילה – סופו של דבר, הם ישתפו את ההורים
בלבטיהם מתוך ידיעה שההורים אינם מקבלים את הדברים במבט
שיפוטי, אלא יבינו לרוחם, וכך יוכלו באמת לעזור להם, מתוך אהבה
וקרבה, לחזור למוטב. (הרב יצחק לורנץ שליט"א בספרו "חכמת הנפש היהודית")

*

כאשר יסד הגאון רבי משה טיקוצ'ינסקי זצ"ל, לימים משגיח
בישיבת סלבודקה, את ישיבת "מקור חיים" בירושלים, התעורר
בליבו חשש שמא לא יצליח לטפל בבני הישיבה, בספקותיהם
ובהתלבטויותיהם בדרכי החיים, כפי הנצרך.
"אמרתי בליבי, כך סיפר ברבות הימים לתלמידיו בסלבודקה,
שהעובדה שאיני בקי ב"תורת" הפדגוגיה, עלולה להיות בעוכריי".
באחד הימים ביקר בישיבה מרן הגאון רבי יחזקאל סרנא זצ"ל, ראש
ישיבת חברון. הרב טיקוצ'ינסקי שטח את הדבר בפני ראש הישיבה,

ורבי יחזקאל שאל אותו: "אתה אוהב את הבחורים?"...
"בודאי", השיב המשגיח. [אהבתו המופלגת של המשגיח לכל
תלמיד ותלמיד הייתה מן המפורסמות] "נו, אז אם כך הינך פטור
מכל ה"תורות" והשיטות האחרות של הפדגוגיה והפסיכולוגיה
ודומותיהן", אמר ראש ישיבת חברון. "מי שאוהב את תלמידיו מובטח
לו, ולהם, שיגיעו לפסגת ההצלחה".

*

"לעשיו היה בית חם"...

באירועי "ספטמבר השחור", נחטף מטוס על ידי מחבלי "החזית
העממית". המחבלים שחררו את החטופים שאינם יהודים, והחזיקו
בחטופים היהודים למשך שבוע. לאחר שבוע שוחררו הנשים
והילדים ונשלחו לקפריסין. הגברים החטופים הוחזקו בעמאן בירת
ירדן, ולבסוף שוחררו בניקוסיה וחזקו לנוי יורק לקראת ראש השנה
תשל"א. על סיפון מטוס זה שהו בעת החטיפה, בין היתר, גם בני
משפחת הוטנר: הגאון הנודע רבי יצחק הוטנר זצ"ל ורעייתו, ביתם
ובעלה הגאון רבי יהונתן דיוויד שליט"א.
עם התגלגלות העניינים, אספו תלמידיו של הגר"י הוטנר סכום כסף
גבוה וניסו להגיע לעסקת מיקוח עם החוטפים בתיווך אמריקאי.
המהלך זכה להתנגדותו של מרן הגר"י קמינצקי זצ"ל, שאמר
שלמרות שמצוות פדיון שבויים בעיתות שלום היא מצווה גדולה, אך
בעת מלחמה אין לפדות שבויים בכסף, למרות שהחוטפים אינם
דורשים סכומים מופקעים, משום שהתשלום יממן את פעילות
הטרור בהמשך.
כשנחטף המטוס, בו שהה הגר"י הוטנר זצ"ל, הורכבו החוטפים
ממחבלים ערבים ומגרמנים. בניגוד לערבים שהפגינו רשעות
ואכזריות מרובה, הפגינו השוברים הגרמנים יחס של דרך ארץ בפני
הגר"י הוטנר זצ"ל, שדמותו הרבנית עוררה בהם כבוד והערכה.

באותם ימים תהה הרב הוטנר מדוע הישמעאלי אינו מסוגל לכבד אויב. נכון, הם חטפו יהודים כדי לנסות ולשחרר במשא ומתן מחבלים הכלואים בישראל. אך מדוע הם אינם מסוגלים להתנהג לשבויים בדרך ארץ ובכבוד?

הגר"י הוטנר השיב שמקור התסביך הערבי סביב כבוד וביזיון נובע מ"גרש את האמה ובנה". ההשפלה ותחושת אי הכבוד העצמי שישמעאל עבר ב"גירוש האמה ובנה" הותיר בנפשו חותם שהשריש בקרבו את תחושת הנחיתות לדורות. **"לעשיו היה בית חם - יצחק אביו אהב אותו"...** (הגאון הרב שמואל ברוך גנוט שליט"א)

*

בהדלקת נרות חנוכה, אנו מברכים: "להדליק נר (של) חנוכה". שאל אחד מגדולי ישראל שתי שאלות מעניינות: הראשונה, מדוע אומרים ימי החנוכה (פועל פסיבי) ולא ימי החינוך/חניכה (פועל אקטיבי)? והשנייה – מדוע מברכים "להדליק נר", ולא "להדליק נרות"? וענה: המילה חינוך משמעה להכניס אדם, או כלי, למלאכה שהוא עתיד לשמש בה, להכשיר אותו לתפקיד אותו הוא אמור למלא. חנוכה – פעולה סבילה, חינוך – פועל פעיל.

כשאנו מחנכים אדם, אנחנו מלמדים ומדריכים אותו בדרכי החיים, זו פעולה שאנו עושים מבחוץ כלפי פנים, והיא פועלת על האדם ומשנה אותו. לעומת זאת, יש חינוך מסוג אחר, סביל יותר, המבוסס על כך שיש באדם פוטנציאל שאנו רק צריכים לחשוף. אנחנו לא משנים את האדם, אלא מגלים את התוכן הפנימי שכבר קיים בו, ומוציאים אותו מבפנים כלפי חוץ.

ומהי התכונה שחנוכה חושפת בנו? בחנוכה באה לידי ביטוי תכונת העצמיות, התכונה במסגרתה נשאר האדם נאמן לעצמו ומסרב להשתעבד לערכים השונים מהמהות הפנימית שלו. זה נכון לגבי עמים, וזה נכון לגבי בני אדם כפרטיים. בחנוכה נבחנת היכולת

לעמוד על דעתנו למול סביבה המנסה לערער אותה.
ועל השאלה השנייה, הוא ענה כך:
כל נר מייצג ערך אחר. זה יכול להיות ערך אנושי, מוסרי או חברתי.
והנה, מצד אחד, לעיתים כדי להוציא ערך מסוים לפועל צריך
להתמקד בו, להתמסר אליו, מצד שני, החשש הוא שכל אחד יראה
את המציאות כולה רק מנקודת המבט שלו, לכן צריך לחבר את כל
הערכים במעגל הרמוני שמטרתו הוצאת תוצר אחד, שהיא
התנהלות וערכית וצודקת, של אומה או של אדם. זה הרעיון אותו
מייצגת החנוכייה, חיבור הרמוני של סט ערכים שכולם חותרים
למען מטרה אחת גדולה.

*

הרב שמשון רפאל הירש זצ"ל בונה רעיון חינוכי על בסיס הדלקת
המנורה במקדש. בביאורו לפסוק "להעלות נר תמיד" (תחילת פרשת תצווה)
כותב הרב הירש: "לשון זה של הדלקת נר, אינו במקרא אלא לגבי
עבודת המנורה, והוא מדוקדק, שכן מצווה להדליק את הפתיל "עד
שתהא שלהבת עולה מאליה". הוזה אומר: תפקיד מלמד התורה
הוא 'לעשות את עצמו מיותר'."

כוונתנו: אל תסתפק בשלהבת זעירה, שכל רוח מצויה יכולה
לכבותה, ואתה צריך לגונן עליה ולשמור שלא תכבה. אלא תחנך
את תלמידך בצורה כזאת, שתהיה שלהבת אדירה שכל רוחות
שבעולם לא תצלחנה לכבותה, ואזי תהא בטוח שהצלחת בחינוך,
ואמנם, מעתה אתה מיותר! מילאת תפקידך על הצד היותר טוב!
וזה בעצם מה שאמר שלמה המלך ע"ה: "חנוך לנער על פי דרכו –
גם כי יזקין לא יסור ממנה"...

*

הבה נלמד כיצד מעלים שלהבת לדרגה זו לשכנע ולא להכריח. הכלל הראשון הוא: לעולם אל תכריח את זולתך, אלא תביא אותו למצב שירצה מעצמו. כלל זה נרמז בתורה הקדושה – על הפסוק בפרשת ויצא "וישלח יעקב ויקרא לרחל וללאה" וגו', כותב השל"ה הקדוש: "אין ראוי לאדם, כשירצה דבר מה מאנשי ביתו, שיכריחם על זה, על צד האונס והניצוח, אף כי הוא מושל בהם. אבל ישתדל לפתות אותם על מה שירצוהו (שיתרצו) בתכלית מה שאפשר כדי שיתעוררו לזה מעצמם, כי זהו יותר טוב משיעשו זה על צד האונס וההכרח. ראה כמה הרבה יעקב דברים עם רחל ולאה, כדי שיתרצו בטוב לב. ואע"פ שה' ציווה לו שישוב לביתו" (דרך חיים ותוכחת חיים, פר' ויצא).

נתחיל מהסוף – יעקב יכול היה לומר להם בפשטות: "הקב"ה ציווה, בואו ונלך", אך הוא הרבה דברים כדי שיתרצו. קל וחומר לנו שאם אנו רוצים דבר, שאין ללכת בתקיפות אלא בדרך השכנוע. ועוד: כשמכריחים נוצר עימות גלוי או חשאי, מתהווה מתח בין אנשים, מה שאינו כן בשכנוע – כולם נעשים שותפים ופועלים באחדות ובהרמוניה.

השאלה היא: כיצד משכנעים? בדרך כלל אנשים סבורים, שאסביר או שאגלה את הנימוקים שלי, אציין את ההלכה, וממילא כולם יהיו חייבים לעשות. אבל אין הדברים כן. לא תמיד הזולת מוכן לקבל. לכן אני צריך להכיר היטב את תכונות נפשם של בני ביתי, לוודא מה הדברים המרשימים אותם, ולהסביר להם כפי הבנתם וכפי צרכיהם עד שיבינו שמשתלם להם. ונדגיש שוב: לא להסביר לפי הבנתי וחשקי, אלא להסביר בצורה כזו שהם יחשקו.

הרב דסלר זצ"ל (מכתב מאליהו ח"ד אות ב' ד' עמ' 244) הגדיר זאת במשפט קצר: **"כל אחד ואחד מתעניין בצרכי עצמו יותר מאשר בק, וע"כ תראה לו את הנקודה בה ענייך הם גם ענייניו. אל תשתדל רק שיעשה, אלא שירצה לעשות, ויהיה מאושר בעשותה"**. (הרב מאיר מונק)

*

כתב אחד מגדולי ישראל:

"כי הלא איננו מכירים את החינוך בורא דברים חדשים בנשמת המתחנך, כי אם בתור מפקח ומוציא מן ההעלם אל הגלוי ומן הכוח אל הפועל מה שהוא גנוז בו בכוח... זוהי מדרגתו הטבעית המוצלחת של החינוך".

*

כדי להגיע למצב ש"תהא שלהבת עולה מאליה", צריך המחנך להאמין בתלמיד. להאמין שיש שם ניצוץ ששייך להדליק אותו... וצריך המחנך לדאוג שהתלמיד יאמין בעצמו שהוא יכול. ואיך יגיע המחנך לליבו של התלמיד בכדי "להדליק"? ע"י חום ואהבה. כשהתלמיד מרגיש שהמחנך אוהב אותו – הוא ייתן למחנך גישה לליבו, וכך יוכל המחנך לפעול ו"להדליק" את השלהבת...

אכן, בעל ה"נתיבות שלום" ראה את הבנת הנפש של התלמיד כעיקר מרכזי בתפקידו של המחנך. וכך הוא כתב: "הצלחת החינוך תלויה בהבנת נפש הילד כי לכל ילד יש נפש מיוחדת, והמחנך צריך להיות בעל נפש כדי להבין את נפש החניך ואת מצב רוחו, כי אז מרגיש הילד בתת הכרתו שהמורה מבין אותו ועל ידי זה אוהב אותו ונותן בו אמון. יהודי כשר שנשמתו חוצבה מתחת כיסא הכבוד, אשר גם אם קליפה קשה מקליפתו, על המחנך למצוא את הדרך איך לחדור לפנימיות נפשו, כשם שמלטשים יהלום. לפעמים יש יהלום שקשה למצוא את הזווית המתאימה ללטשו אך אם יד אומן מטפלת בו הוא מצליח למצוא את הנקודה המבוקשת ומתחיל ללטשו עד שיוציא מתחת ידו יהלום לתפארת. הרבה פעמים אנו רואים שדווקא מהילדים הבעייתיים צמחו גדולי ישראל, כי למעשה הבעייתיות שלהם נבעה בגלל גדולתם המיוחדת".

*

יש 2 דרכים להגיע למצב שהחינוך ישפיע לטווח ארוך:
1. חום, אהבה והבנה. 2. חינוך באופן ש"תהא שלהבת עולה מאליה".

*

את החיבור בין 2 הדברים הללו אפשר לראות בדבריו של הגאון רבי שלמה וולבה זצ"ל בספרו "זריעה ובניין בחינוך": "חינוך הוא תהליך שצריך לכתחילה להיות לטווח ארוך, כבר כאשר הילד בן שנתיים או שלוש צריך לדעת ולקחת בחשבון שכשהילד יהיה בן ארבע עשרה חמש עשרה, הוא יהיה בתקופה קשה מאוד. כדי לעבור את התקופה של גיל ארבע עשרה בשלום, הוא צריך להיות קשור עם ההורים ביחס חם... ההורים צריכים לבנות יחס חם אל הילד, כך שכאשר הילד יהיה בתקופת הבגרות, שהיא תקופה קשה, היחס החם הזה יעמוד לו ויעזור לו". (עמ' ט"ז).

*

נסיים במספר תובנות חינוכיות שאפשר ללמוד מחנוכה:
בחנוכה - מדליקים נרות כל יום במשך 8 ימים. נשאלת השאלה: למה לא מדליקים ביום הראשון 8 נרות שידלקו 8 ימים? מה העניין להדליק כל יום? (אם זה בגלל שכל יום הוא נס בפני עצמו, עדיין - אפשר לעשות לזה זכר בכך שמדליקים נרות במשך 8 ימים ברציפות). אפשר להסביר כך: "חנוכה" מלשון "חינוך". בחנוכה - מדליקים נרות כל יום כדי שנלמד שאין די בהדלקה אחת - כדי להאיר צריך להדליק עוד ועוד. כדי להאיר צריך להתעסק עם ההדלקה כל יום. כדי להאיר צריך לסדר את הפתילות והשמן כל יום. גם בחינוך - כשבאים "להדליק" ולהאיר את נפש הילדים, לא מספיק "להדליק" פעם אחת. כשהילדים בגיל חינוך - עלינו לחנך שוב ושוב. כשאנחנו רוצים להדליק את השלהבת - צריך להשקיע בזה הרבה בכדי שאחר כך בעז"ה "תהא שלהבת עולה מאליה"...

*

יש כמה תובנות חינוכיות שאפשר ללמוד מהסביבון...

1. מסובבים את הסביבון ו... משחררים אותו...

הסביבון מסתובב מהכוח שלנו אבל הוא מסתובב לבד...

2. מה קורה כשהוא נופל? אנחנו מסובבים שוב ושוב, למרות שהוא

נופל! אנחנו לא מתייאשים מהסביבון, אנחנו מבינים את הסביבון

כשהוא נופל. אנחנו לא "מאשימים" את הסביבון...

3. ברור לנו שסיבוב אחד לא מספיק, ואם אנחנו רוצים שהוא יסתובב

עוד – אנחנו צריכים לסובב אותו עוד ועוד...

4. כשמסובבים את הסביבון, דואגים שהוא יהיה על משטח מתאים

כדי שישתובב כמה שיותר. אף אחד לא מסובב סביבון במקום שלא

מתאים, כי הוא יודע מראש שאין שום סיכוי שהסביבון יסתובב שם –

וזה לא משנה כמה חזק האדם יסובב...

הנמשל – ברור מאלינו...

*

תובנה אחרונה חביבה: כמו שלכל נר יש את צבע השלהבת שלו,

לכל נר יש את גובה הלהבה שלו, את הצורה שבה הוא דולק,

כך – לכל אחד יש את הכלים שה' נתן במיוחד בשבילו, לכל אחד

יש את הכישרונות שלו, את הכוחות הטמונים בו, לכל אחד יש את

הייחודיות שלו.

*

וכך כתב אחד מגדולי ישראל:

"צריך שכל איש ידע ויבין שבתוך תוכו דולק נר, ואין נרו כנר חברו.

וצריך שכל איש ידע ויבין שעליו לעמול ולגלות את אור הנר ברבים,

ולהדליקו לאבוקה גדולה ולהאיר את העולם כולו!"

שבת שלום וחנוכה שמח!

העלון מוקדש
להצלחת התורם וכל משפחתו
ברוחניות ובגשמיות

לתגובות ולקבלת העלון במייל: yd0527606276@gmail.com